

Kıymet GÜVEN AK

Öğretmen, M.E.B., temyik.2014@gmail.com, Ankara-Türkiye

ORCID: 0000-0002-3307-4888

SANAT VE DOĞA İLİŞKİSİNDE EKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Özet

Mağara resimlerinin yapıldığı dönemden günümüz sanatına kadar her dönemde sanat ve doğa iç içe olmuştur. Doğa her zaman sanatçıların en önemli ilham kaynağı, en yaratıcı referans noktasıdır. Sanatçı gözlemleriyle, sezgileriyle, düşünceleriyle doğayı sanatının içerisine katmış ve doğa, sanatçının yaratım sürecinde yanında olduğu gibi yaratımının sonucu olarak sanatın nesnesini oluşturmuştur. Sanat ve doğa ilişkisinde başlangıçta insanın merkezde olduğu, insanın doğanın üstünde tutulduğu yaklaşımlar günümüz sanatında insan ve doğanın eşitlenmeye çalışıldığı bir anlayış çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı sanat ve doğa ilişkisinin 1960'lı yıllardan sonraki dönüşümüyle başlayan ve ekolojik eksenli yaklaşımlara doğru giden gelişimini ortaya koymaktır. Bu kapsamda sanatı galeri mekanından doğaya çıkaran Land Art sanatçılarıyla, onların açtığı kapıdan girerek, sanatın iyileştirme gücünü doğaya nakleden Ekolojik sanata yer verilmiştir. Çalışmada ağırlıklı olarak, Ekolojik restorasyon, iyileştirme ve yeniden canlandırma gibi ekolojik sanat projeleri yürüten sanatçılara değinilmesi sanatın doğayı iyileştirme gücüne işaret etmesi adına önem arz etmektedir. Bu minvalde çalışma literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğa, Çevresel Sanat, Ekolojik Sanat.

ECOLOGICAL APPROACHES IN THE RELATIONSHIP OF ART AND NATURE

Abstract

From the time of cave paintings to today's art, art and nature have been intertwined in every period. Nature is always the most important source of inspiration for artists, the most creative reference point. The artist has incorporated nature into his art with his observations, intuitions and thoughts, and nature has created the object of art as a result of his creation, as it is with the artist in the creation process. In the relationship between art and nature, the approaches in which humans are at the center and humans are placed above nature have begun to take shape in today's art within the framework of an understanding in which humans and nature are tried to be equal. In this context, the aim of this study is to reveal the development of the relationship between art and nature, which started with the transformation after the 1960s and went towards ecological-oriented approaches. In this context, Ecological art, which transfers the healing power of art to nature by entering through the door opened by Land Art artists, who bring art out of the gallery space into nature. In the study, it is important to mention the artists who carry out ecological art projects such as ecological restoration, improvement and revitalization, in order to point out the power of art to heal nature. In this way, the study was created by scanning the literature.

Keywords: Nature, Environmental Art, Ecological Art.

1. Giriş

İnsanın fiziki var oluşu dünya ve onun parçası olan doğa ile başlar. Her ne kadar günümüz modern insanının doğa ile olan ilişkisi yüzyıllar öncesi atalarının doğa ile ilişkisinden biraz daha farklı olsa da, insan ve doğa ilişkisi her daim olagelmıştır. Bu ilişki insan elinin ve zihninin değdiği her alanda mevcuttur. Özellikle avcılık ve toplayıcılıktan

tarım toplumuna geçen insanlığın, doğa üzerinde yaptırım gücüne sahip olduğunu fark ettiği söylenebilir. İnsanlığın kendi lehine doğa üzerinde ilk müdahaleleri olsa da, iki unsur arasında ki ilişki diğerini tehdit edecek boyutta olmamıştır. Erken Antroposen görüşü; doğanın, insanlığın tarım faaliyetlerine geçtiğinde etkilendiğini söyler ancak yaygın olan görüş, sanayi devrimiyle birlikte teknolojik gelişme ve fosil yakıt kullanımının doğayı ve dünyamızı hızlı bir biçimde etkilediğidir. Bu açıdan, insanlık kültürünün, kullanılan aletlerin evrilmesi, daha fazla ürüne duyulan ihtiyaç, artan nüfus, gerçekleşen sanayi ve teknolojik devrimler; insan ve doğa ilişkisini, hızlı bir şekilde giderek doğa üzerinde bir tehdit oluşturmaya doğru yönlendirmiştir. Çüçen'e (1996) göre, Bacon'la başlayan doğaya egemen olma tutkusuna Baconla Başlayıp, sanayi devrimiyle birlikte doğayı sömürme tutkusuna kadar gitmiştir. Tüketim ekonomisini körükleyen bu tutku doğayı ve insanı da tüketmeye götürmektedir. Modern çağın akli kendi yaratımı olmayan şeylere karşı bayrak açtığından, onları denetleyerek kendine bağlama, bağımlı kılma sürecine girmiştir. Bu süreç bir bakıma sonun başlangıcını beraberinde getirmiştir. Doğa'ya yüklenen rol belirgin bir biçimde Bacon ile birlikte değişmiştir. Doğa insanın içine doğduğu, onunla birlikte dönüştüğü bir organizmadan, insanın amacına hizmet etmek için kullanabileceği, kar ve rant üzerinden çözümlenebilecek bir makineye dönüşmeye başlamıştır. Yayla'ya (2011) göre; doğanın bir organizma yerine bir makine olarak görülmeye başlanması, insanların doğal çevreye yönelik tavırlarını da kuvvetle etkilemiştir. Ortaçağı doğa anlayışı organik olmasına rağmen onun dayandığı temel sistem esasında ekolojik davranışa daha yatkındır. Dünyanın ve doğanın bir ana olarak tasvir edilmesi onları aynı zamanda dizginleyen bir unsurdur. Ancak yanına bilimi, fiziği, psikolojiyi ve sosyal bilimleri de alan insanlık artık ana olarak göremediği doğayı insanlığın bir parçası olmaktan uzaklaştırarak bir makine yerine koymuştur. Ve sonrasında da onu parçalara ayırmayı, deşmeyi sakatlamayı kendisine hak görmüştür.

Organik toplumu savunan Alman İdealizminin doğa yaklaşımı Romantizmin temellerini atmıştır. Romantizm ekolojik düşüncenin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ekolojik düşüncenin gelişiminde Darwin'in de oldukça etkili olduğu söylenebilir. Darwin'in, Türlerin Kökeni Üzerine isimli çalışmasında çevrenin canlılar açısından önemini ortaya koyması ekoloji açısından oldukça önemlidir. "Darwin tabiattaki bütün canlıların birbirleriyle ve cansız doğayla ilişki içinde olduğunu ortaya koyarak ve bunların birbiri ile uyum ve denge içerisinde olduğunu belirterek ekoloji düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır" (Yayla,2011, s.75). Darwin'in ortaya koyduğu gibi doğa ve tüm canlılar birbirleri için çok önemlidir. Ekosistem, doğa ve tüm canlıların dengeli bir biçimde ilişki kurmasına bağlı bir olarak ancak sağlıklı bir biçimde yol alır. İnsan ve onun zorlayıcı müdahaleleri olmazsa doğa kendini iyileştirebilir, ancak insanın doğaya yaptıkları onun kendisini iyileştirmesine fırsat bırakmayacak bir hızda devam etmektedir. Özellikle son yıllarda bunun olumsuz etkilerini çok fazla hissedilen insanlık bu konuda acil bir çözüm geliştiremezse doğanın, canlıların, insanlığın ve dünyanın geleceğini bekleyen şeylerin iyi olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Sanat, sanatçı ve doğa ilişkisi de her dönemin karakteristik özelliklerini yansıtacak biçimde değişiklikleri içerisinde barındırır. Sosyoloji, siyasi, ekonomi ve felsefe gibi alanlardaki devrimler bir şekilde sanatı ve sanatın konu edindiği diğer bir ifadeyle temsil ettiği değişkenlerde devrim gerçekleştirilmektedir. Ancak sanatçıların doğayla ilişkisi dönemsel olarak değişiklik gösterse de, ortak noktanın doğayı anlamak, gözlemlemek ve onu kendi iç dünyasının duygu rehberliğinde yorumlamak olduğu söylenebilir. Mağara resimlerindeki sanat anlayışından, sanat tarihinde yer edinmiş diğer sanat anlayışlarında kuşkusuz doğa ve sanatçı ilişkisinin bu yönde gidişinden bahsetmek mümkündür. Bu şekliyle 20. yüzyıl öncesi sanat akımlarında doğa karşımıza manzara temsilleri ve doğa taklidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan kırılmalar sanat alanında da etkisini göstermiştir. 1960'lı yıllarda ekolojik sorunların yerel bağlamdan çıkıp küresel bir sorun olarak ele alınmasıyla sanatçılar doğayı tasvir edecekleri bir nesne olarak görmemeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra 1960'lı yılların sivil toplum hareketlerinin her alanda eşitlik talepleri ve bu hareketlerin etkilediği bir çok sanatçı müze ve galeri gibi steril mekanlarda sanat piyasasının vahşi kapitalist yönetilemezliğine ve sanatın metalaşmasına, sanat ve müze, galeri ilişkisine tepki olarak, üretimlerini beyaz küpün içerisinden çıkararak, doğaya taşımışlardır.

Galeriden çıkan sanatçı için doğa, hem bir sanatsal malzeme hem de bir sergileme mekanı haline gelmiştir. İnsanlık yüzyıllardır doğa üzerinde işaretlemelerle, doğaya izler bırakmıştır ancak bu dönem sanatçıları tarafından yapılan tüm işlemler sanat niyetiyle yaptıkları üretimlerdir. Bu üretimlerin çoğunun ortak özelliği, doğayla bütünleşen, doğanın devinimine ve hareketine uyum sağlamaları ve doğada gerçekleştirmeleridir. Bu anlamıyla geleneksel sanatın manzara anlayışı yerinden oynatılarak yeniden yapılandırılmıştır. Manzara artık iki boyutlu bir yüzeyde boya ve fırçayla oluşturulan üç boyutlu bir yanılsama değil, sanatçının kimi zaman taşları yerinden oynatarak, kimi zaman kendi bedeniyle izler bırakarak, kimi zaman büyüyen dallara sanatsal müdahalelerle büyümesini şekillendirerek oluşturdukları gerçek ve zamanın gerçekliğine bırakılan mekanlardır. Yeryüzü Sanatı, Land Art, Çevresel Sanat, Ekolojik Sanat gibi başlıklarla isimlendirilen yaklaşımlar, doğal malzemelerle, doğada üretilen, doğaya karşı farkındalık yaratan yaklaşımlardır.

2. Sanat ve Doğa İlişkisinde Ekolojik Yaklaşımlar

Sanat ve doğa ilişkisinde ekoloji eksenli yaklaşımlara gelmeden önce sanat ve doğa ilişkisinin manzara tasvirlerinden, sanatçıların doğaya çıkarak, doğayı sanatın öznesi haline getirdiği aşamalara kısaca değinmek yerinde olacaktır. Çünkü sanatta ekolojik eğilimli üretimlere geçilmeden önce sanat tarihinde, sanatı beyaz duvarlardan çıkaran büyük kırılmalar yaşanmıştır. Elbette insanlık sanatsal üretimlerini daha öncede doğada gerçekleştirmişlerdir. Yılmaz'ın (2006) belirttiği gibi doğa ve yeryüzü dünden bugüne insanlığın marifetlerini ortaya koyup, yeteneklerine sahne olan en büyük sergileme mekanı olagelmiştir. İnsan onun üzerine tapınaklar inşa etmiş, heykeller dikmiş, bir uçtan bir uca yollar ve kanallar açmış, delmiş, parçalamış; kısaca, tepe tepe kullanmıştır -kullanmaktadır. İnsanlık yeryüzüne ve doğaya kendi gelişim çizgisinde daha da fazla zarar vermektan çekinmemiştir. İnsanlık içgüdülerinin, ihtiyaçlarının talepleri doğrultusunda hareket ederek almak istediklerine sınır koymadan doğadan almaya çalışmaktadır. Diğer taraftan doğa, sanatçılar için yaratıcılıkları için kullanacakları mükemmel bir ilham kaynağı, sanat repertuarlarını zenginleştirecekleri eşsiz bir nesne olarak ele alınmaktadır. Duvara yerleştirip bakan kişiye huzur, dinginlik, neşe ve mutluluk vadeden iki boyutlu bir yanılsama oluşturmaktadır. Sanat eserinde kendisini temsil eden doğa sanatçı tarafından olduğu gibi temsil edilse bile geldiğimiz noktadan bakınca, insanlığın doğaya o sanat eseri kadar değer vermediğini görmekteyiz. Ancak 1960 yıllardan sonra sanat yaklaşımlarında yaşanan değişimlerle birlikte doğa sanatçının sanat mekanı ve sanatının kendisi oldu. "Sanat ve yaşam iç içeyken sanat yapma eylemini de sınırlı mekanlara hapsetmek mümkün değildi" (Türkdoğan, 2014, s.44).

"1960'lı yılların siyasi ve sosyal ayaklanmaları sırasında, Amerika Birleşik Devletlerinde ve Avrupa'da bir grup sanatçı resmin kısıtlamalarını sorgulamış, çevre ve ekolojinin deneyimlenmesi için yeni yollar denemiştir. Sanatçılar manzara resmi yerine doğal malzemelerden yaptıkları açık alan heykellerini fotoğraf dizileriyle sunmuşlardır" (Aydın, Zümrüt, 2013, s.56). Yeryüzü Sanatı, Arazi Sanatı, Çevresel Sanat, gibi yaklaşımlar bu dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında farklılıklar olsa da, kimi zaman birbirlerinin yerine kullanıldıklarını görebiliriz. Bu durum esasen doğayla birlikte üretim gerçekleştiren sanatçıların çağdaş sanat pratiklerinin keskin ve net biçimde birbirinden ayrılamamasından kaynaklanmaktadır.

Doğa ile ilk elden temas kuran oluşumlardan biri olan Yeryüzü Sanatı 1960'ların sonlarından bugüne değin doğal malzemelerle dış mekanlarda yapılan sanat işlerini kapsayan bir terimdir. Bir diğer akım olan Arazi sanatı ise daha çok 1970'lerin başlarında kullanılmaya başlanmış, yeryüzü sanatı ile hemen hemen aynı anlama gelen, ölçek olarak daha büyük ve çevresel etkileri konu almak zorunda olmayan sanat eserlerini ifade etmektedir (Uysal, 2009, s.17).

Yeryüzü Sanatı ve Arazi Sanatıyla kimi zaman karıştırılmasına rağmen, çevreye ve doğaya yaklaşımı açısından farklılıkları olan bir diğer akım, Ekolojik Sanattır. Ekolojik sanat, üretimlerini doğayı özne haline getirerek doğada ortaya koyması, insanlığın çevreye verdiği zararlara karşı farkındalık oluşturmaya çalışması, zarar görmüş

doğayı iyileştirmeye yönelik üretimler gerçekleştirmesi ve ekolojik sorunlar üzerine odaklanması bakımından; Arazi ve Yeryüzü Sanatından ayrılır.

Yeryüzü Sanatı ve Arazi sanatı kapsamında ele alınabilecek en önemli sanatçılar arasında Robert Smithson, Michael Heizer, Walter de Maria, Richard Long gibi sanatçılar vardır. Geniş araziler üzerinde, bu arazileri kendi estetik dilleriyle bütünleştirerek arazileri bir sanat malzemesi halinde ele alarak, bu arazileri bir sanat mekanına çevirmişlerdir. Bu açıdan bu sanatçıları Arazi Sanatı kapsamında ele alabiliriz.

Arazi sanatı; sade, geometrik şekillerin açık alanlara uygulanması açısından Minimalizm ile, taş/toprak gibi doğal malzemelerin kullanımı ve süreçselliği açısından Arte Povera ile, yapıtların genellikle gelip geçici doğası nedeniyle 'happening'le, hatta bazen sanatçının doğaya bizzat müdahale sürecine odaklanması açısından Performans Sanatı'yla ve projelerin zaman zaman salt belge, fotoğraf, harita ve benzeri 'artakalan' malzemeyle sergilenmesi dolayısıyla Kavramsal Sanat ile yakınlık taşıyan bir akım olarak nitelendirilmiştir. Bitmiş yapıttan ziyade yapıtın oluşum sürecinin önem kazandığı pratikler arasında sayabileceğimiz Arazi Sanatı'nın diğer akımlara göre ayırıcı özelliği, doğada geniş alanlarda, yer aldığı mekana özgü olarak gerçekleştirilmesidir (Antmen, 2008, s: 253).

Bu sanatçılar geniş arazilerde yaptıkları üretimlerini, çoğunlukla izleyicinin kolaylıkla erişemeyecekleri yerlerde gerçekleştirmişlerdir. Çoğu izleyici bu üretimleri fotoğraf şahitliği aracılığıyla görebilmektedir. Bu sanatçılar sanatı, müze, galeri gibi mekanlardan çıkarıp, sanat eserini meta olmaktan kurtarmak için bu yolu seçmişlerdir. Diğer taraftan üretimlerini gerçekleştirmek için kullandıkları yollar eleştirilmiştir. Özellikle Heizer'ın buldozer ve dinamit kullanarak gerçekleştirdiği Çift Negatif isimli çalışması, doğaya karşı yaptığı müdahale bağlamında eleştiriyle karşılaşmıştır (Görsel 1). Bu çalışma için büyük ölçüde toprağın ve kayanın çıkartılması gerekmiştir. Toprağın ve kayaların çıkarılması için kullanılan dinamit, petrol, enerji doğaya zarar vermesi açısından ve bu bakımdan Land Art akımının doğasına uymadığı gerekçesiyle tepki çekmiştir. Sanatçı negatif heykelleri oluşturmak için 244.000 ton riyolit ve kumtaşı çıkartmıştır.

Görsel 1. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969, Nevada.

Robert Smithson'ın Sarmal Dalgakıran çalışması da Arazi Sanatı kapsamında ele alınan üretimlerdendir. Tonlarca taş ve kum, göle doğru bir sarmal oluşturacak şekilde taşınmıştır. Smithson "tabiatın değişen yapısını takdir etmektedir: Esas amaç, büyük ve fiziksel olarak öyle yeterli bir şey yapmak ki bu çevreyle ilişki kurabilsin ve her türlü değişiklikle başa çıkabilsin. Eğer iş yeterli fizikselliğe sahipse, herhangi bir değişiklik eseri zenginleştirmeye yönelik olacaktır" (Karavit, 2008, s.44). Bu açıdan onun üretimleri fiziksel olarak da çevreyle ilişki içerisindedir. Hedeflediği gibi Sarmal Dalgakıran üretimi çevrenin değişikliği ile su altında kalmıştır ve Sarmal Dalgakıran sanatçının hedeflediği

gibi çevresel değişikliklerle zenginleştirilmiştir (Görsel 2). Diğer taraftan "Onun toprak projeleri basitçe sahaya özgü eser biçimleri önerileri değildi; daha da önemlisi, Modernizmin estetik özel alanlarıyla modern sanayi dünyasının gözden kaçırılmış kıyıları arasındaki kimsesiz topraklara yönelik stratejik keşif gezileriydi" (Harrison, Wood, 2011, s.924).

Heizer ve Smithson gibi büyük arazilerde ve mega büyüklükte üretim gerçekleştiren sanatçılar için oldukça büyük sponsora ihtiyaç duyulmaktadır. Üretimlerinin devasallığı ve doğaya müdahalesi, insanlığın doğaya hakimiyetinin görselleşmiş hali gibidir. Bu üretimlerin fotoğraf, video gibi dokümanları galeri mekanlarında sergilenmesi, galeri ve müze mekanlarını eleştirip doğaya çıkan sanatçının yine beyaz küpe dönmesi açısından eleştirilmiştir.

Görsel 2. Robert Smithson, Sarmal Dalgakıran, 1969-70, Büyük Tuz Gölü Utah

Arazi sanatçılarından bir diğer isim Richard Long'tur. Ancak buraya kadar ele alınan arazi sanatçılarından farklı olarak o üretimlerinde doğaya müdahale etmemiş, fiziksel olarak çok fazla değiştirmeden daha fazla doğayla uyum yakalayan ve ince bir görsel estetik oluşturmuştur. Bir bağlamda doğaya ve çevreye duyarlı bir biçimde yaklaşarak üretimlerini gerçekleştirmiştir. O doğada uzun yürüyüşler gerçekleştirmiştir (Görsel 3). Buldozerler, dinamitler olmadan sadece bir çevre gezgini gibi yanında pusula, harita, defter, kalem, kamera gibi basit malzemeler taşır. Yaptığı yürüyüşlerde taş, çamur, dal gibi doğal malzemelerin de yardımıyla doğada izler bırakır. Bu üretimler doğada herhangi kalıcı bir değişiklik ve zarar oluşturmamaktadır.

Görsel 3. Richard Long, Himalayalar'da Bir Çizgi, 1975.

Alman sanatçı Joseph Beuys çevresel sorunlar karşısında önemli bir proje olan 7000 meşe üretimini ortaya koymuştur (Görsel 4). Beuys projeyi "İnsan yeteneğinin, doğayla sembolik bir iletişim içerisinde, yeni bir sanat kavramına doğru ilerlemesi olarak tanımlamaktadır. Meşe, yaşamın kırılma anı ve insanla doğa arasındaki karşılıklı yararlı ilişkiyi ifade etmektedir" (Uysal, 2009, s.72). Ağaç dikme eylemi sanatçı için önemli bir yerdedir. Özellikle meşe ağacı ekolojik duyarlılığın ve ekolojik bakış açısının gelişimi için önemlidir sanatçı için. Bildiğimiz gibi, Beuys kavramsal sanatçı olarak döneminin en etkili sanatçılarından birisi olmuştur. Ekolojik ve doğa bilinci ve farkındalığı oluşturulması açısından sanatın önemli bir yerde olduğunu bilen sanatçılardandır. 1981 yılında yazdığı manifestoda ifade ettiği gibi

"Doğayla ilişkimiz onun tamamen alt üst edilmesiyle tanımlanıyor. Temel doğal dayanağımızın bütünüyle yok edilmesi gibi bir tehlike söz konusu. Bu doğal dayanağın vicdansızca sömürülmesini içeren bir ekonomik sistemi uygulayarak, dayanağı yok etmek için ne gerekirse yapıyoruz. Kaynak ve çöplük arasında modern sanayi uygarlığının tek yönlü caddesi yer almaktadır ve her geçen gün artan bu büyüme anlayışı uğruna, ekolojik sistemlerin yaşam bağları ve döngüleri feda edilmektedir" (Beuys'dan akt. Spaid, 2002, s.27).

Günümüz sanat dünyasını düşünceleriyle, eylemleriyle, politik kimliğiyle oldukça etkileyen Joseph Beuys bu ve benzeri diğer ekolojik çalışmalarıyla sadece doğayı sanat malzemesi olarak kullanmanın ötesinde doğayı iyileştirmeye, yenilemeye yönelik üretimler ve eylemler gerçekleştirmiştir. Bu sanat üretimi sanatçının ölümünden sonra da büyümeye devam etmiştir. İlk ağaç 1982'de son ağaç ise 1987'de Beuys'un ölümünden 18 ay sonra, oğlu Wenzel Beuys tarafından dikilmiştir.

Sanatçıdan etkilenen ve onun bu projesinin devamı niteliğinde işler üreten sanatçılar mevcuttur. Bu anlamda sanatçılar için doğa ve çevre ekolojik bağlamlarda ele alınmıştır diyebiliriz. Çünkü önceki dönemlerin sanatçıların doğa ilişkisindeki ekolojik duyarlılık, artan boyutta devam etmektedir. Bu şekliyle sanatın geleneksel eğilimleri yerinden oynatılarak ezberler günden güne hayalleri aşacak boyutta yıkılmaktadır. Ve hayaller gerçeklerle değişerek dünyayı iyileştirmeye, doğa ve insan arasındaki hiyerarşi yıkılarak insanlığın doğayla olan ilişkisini yapılandırmaya çalışan üretimler sanat dünyasında daha fazla boy göstermeye başlamıştır. Sanat sadece insan hayatıyla bütünleşmeyerek dünyanın ve doğanın hayatına iyimser anlamda daha fazla haşır neşir olmaya başlamıştır. Bu anlamda ekolojik sanat alanında üretim gerçekleştiren sanatçılar topluma ilham ve umut vermektedir. Yeryüzü Sanatı, Arazi sanatı, Çevresel Sanat gibi yaklaşımlardan bu özelliği ile ayrılan Ekolojik Sanat yaklaşımı, sanat ve doğa ilişkisinde sanatın iyileştirme gücünü doğa üzerinde etkili hale getirmektedir.

Görsel 4. Joseph Beuys, 7000 Oaks, 1982-1987.

Bu yaklaşım içerisinde bu çalışma kapsamında ele alacağımız sanatçılardan birisi Agnes Denes'tir. Sanatçı ekolojik sanatın öncülerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Sanatçı "ekolojik sanat bağlamında 1968 yılında ilk olarak New York Sullivan Country'de, Rice/Tree/Burial (Pirinç/Ağaç/Mezar)'ı tasarlamıştır. Ünlü sanat tarihçisi ve küratör Peter Selz'e göre, muhtemelen bu proje ekolojik kaygılarla üretilen ilk büyük ölçekli mekana özgü uygulama olmuştur" (Şengünel, 2019, s.103). Sanatçının Buğday Tarlası-Yüzleşme isimli çalışması da en bilinen çalışmalarındandır. Bu çalışma şehir merkezinin göbeğinde, büyük uzun çelik gökdelenler arasında, bir çöp sahası üzerinde gerçekleştirilmiştir (Görsel 5). Kentleşmenin gri dokusu arasında iki dönümlük bir alanda hem ekim hem hasat renkleriyle vermek istediği mesajı direkt yoldan vermiştir. Bu üretim birçok gönüllünün yardımıyla, kamyonlarca toprağın bölgeye getirilip yayılması, ekilmesi ve hasat edilmesiyle yapılmıştır.

Sanatçı çalışmalarıyla ilgili olarak,

"Çalışmalarım bireysel yaratıcılık ve toplumsal bilinç arasında uzanıyor. Bunlar genellikle anıtsal boyuttadır ve küresel hayatta kalmanın zorluklarını ele alır. Zarar görmüş araziye orman dikiyorum, mega şehirlerin kalbinde buğday tarlaları yetiştiriyorum, yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyan geniş alanlar için uzun vadeli planlamalar yapıyorum. Tüm bu çalışmalar doğal çevreyi geliştirip restore ederek gelecek kuşaklara anlamlı bir miras olacak ve doğanın, insan zekası ile netlik kazanan kendi özel dilinde konuşmasına aracılık edecektir" (Spaid, 2002, s. 139).

şeklinde ifade etmiştir.

Sanatçının anıtsal boyuttaki projeleri bireysel yaratıcılığının yanı sıra hem toplumsal bilinç oluşturması açısından hem de toplumun ihtiyaç önceliğinin gelecekteki tehlikelere işaret etmesi açısından önemlidir. Dünya toplumlarındaki açlık durumunun göz önüne alınması gerekliliği gözler önüne serilmektedir. Kentleşmenin, fabrikaların ve doğaya zarar veren birçok unsur, insan medeniyetinin ilerlemesi açısından daha önemli görünmesi, kaynakların hızla tükenmekte olduğu gerçeğini örten bir unsur olarak empoze edilmektedir. Bu anlamda kaynakların, doğanın yanlış yönetimi ekolojik felaketlere gebe dir. İnsanlığın önceliğe aldığı durumlar yine insanlığı yok oluşturma sürükleyecek duruları beraberinde getirecektir. Buğday bu anlamda tüm bu durumları sembolize etmesi açısından önemlidir. Üretim tüm bu boyutları taşımasının yanında işlevsel özelliklerde taşır. Minnesota Sanat Müzesi (1987-90) tarafından "Dünya Açlığının Sonu Uluslararası Sanat Gösterisi sergisi, buğdayı hasat ederek dünyanın 28 şehrine göndermiştir. Tohumlar, dünyanın pek çok yerine onları ekecek insanlar tarafından taşınmıştır. Proje bağlamında o dönem geniş çaplı bir anket çalışması da yapılmıştır" (Şengünel, 2019, s.104). Ankette beton yığından tıpkı bir ormanı oluşturan bu kentlerin gelecek nesiller tarafından nasıl hayal edildiklerini ölçen bir iletişimi ölçmesi açısından işlevseldir.

Sanatçı üç ay süren çalışmasıyla; insanlara manipüle edilen öncelikleri sorgulamaları, yaşamın, insanlığın, tüm canlıların; insan eylemlerinin ve insan sorumluluğunun neticesinde tehlikede olduğunu fark edilmesini amaçlamıştır. Dünyadaki açlık sorununu kapitalizmle, kentleşmeyle, büyük binalarla çözülemeyeceğini bunun ancak insanlığın kendine, doğaya dönmesiyle doğayı iyileştirmesiyle olabileceği noktasında insanlığı cesaretlendirmiştir.

Görsel 5. Agnes Denes, Buğday Tarlası, 1982.

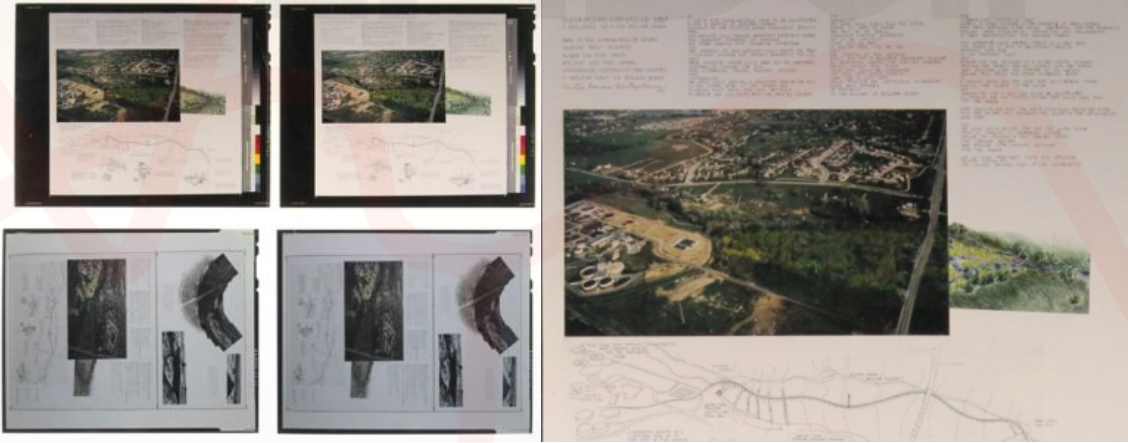
Bu cesaret sanatçılar açısından ise sanat ve doğa ilişkisi, doğayı sanat icra edecek bir mekan olarak kullanmaktan, doğayla birlikte çalışarak, onu destekleyerek iyileştirmek için sanat yapmaya doğru evrilmiştir. Bu durumun en açık yansımasına örnek olarak "Helen ve Newton Harrison'ın projeleri insanı doğaya yeniden yönlendirmek için tasvirsel metaforların kullanıldığı, genel olarak uluslararası, ekolojik bilinci gözler önüne seren anısal çalışmaları" (Zümrüt, 2012, s.46) verilebilir. Ekolojik Sanatın büyük annesi ve büyük babası olarak adlandırılan çift, çok uzun zamanlar ekolojik sanatın gelişimine büyük katkılar sağlayan üretimler gerçekleştirmiştir. Bir çok ekolojik sanatçı gibi bu sanatçılarda üretimlerini, içerisinde bilim insanlarının olduğu; özellikle biyologlar ve ekoloji uzmanları gibi insanlarla gerçekleştirirler.

Fotoğraflar, belgelenmeler ve konu ile ilgili yazılan makaleler yardımıyla sanatçılar, uzun vadede hükümetlerin çevre politikalarını değiştirmeyi amaçlıyorlar. Sanatçıların üzerinde çalıştıkları son projelerinden biri de, Avrupa Birliği tarafından desteklenen "Peninsula Europe" (Avrupa Yarımadası projesidir (Görsel 6). Avrupa'da 350 metreden yüksek bölgelerin yeniden ya da sıfırdan orman niteliği kazanacak şekilde ağaçlandırılmasını ve otlak, çayır gibi alanların kendilerini yenilemelerini sağlayarak biyoçeşitliliğin artırılmasını öngören bu proje 1999'da başlamıştır. (Uysal, 2009, s.46-47

Bu projeye amaçlanan, suyun neredeyse doğal yollarla temizlenmesini sağlamaktır. Bu şekilde doğal alanların iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Sanatçılar Boulder-Yer altı/ Yerüstü sızıntısı-Boulder Körfezi için Bataklık Arazi Yürüyüşü çalışmasında (Görsel 7), "kanalizasyon atık sularını arıtın ve yürüyüşü suyun neredeyse içilebilir olmaya doğru ilerlediği patika için bir metafor haline getiren bir tasarımla, insan ve ekoloji arasındaki etkileşime müdahale ettiler" (Fineberg, 2014, s.330).

Görsel 6. Helen-Newton Harisson Peninsula Europe, 2000-2008.

Görsel 7. Helen-Newton Harrison. Boulder-Yer altı/ YerÜstü Sızıntısı-Boulder Körfeşi İçin Arazi Yürüyüşü.

Patricia Johanson, sanat, doğa ve kendisi ile olan ilişkisini, ekolojik sistemin korunması, eko sistemde bulunan tüm canlıların; insan, hayvan, bitki yaşam hakkının korunmasına yönelik geliştirilebileceği inancıyla üretimler gerçekleştirmiştir. Çevrenin bütün unsurlarının önemseyecek kamusal projeler geliştirmiştir. O projelerinde geleneksel sanat anlayışının heykel anlayışıyla arasına mesafe koyarak, kamusal alandaki yapılarla doğa arasında bir köprü kurup bütünleştirerek sanat eserleri üretmiştir.

Onun üretimleri "yerel bitki türleri ve hayvan türlerini ekosistemleri içinde koruma odaklı olup, çevredeki kullanılmayan alanları oyun alanları, bahçeler, köprüleri bir araya getirerek büyük ölçekli projeler sergilemektedir. Bu çalışmalarında geri dönüşüm tesisleri de tasarlamakta, bu tasarımlarını ise heykelsi yollar şeklinde görsel etkisi oldukça kuvvetli bahçelere dönüştürmektedir" (Pazarlıoğlu Bingöl,Çevik, Demirci Şenkal, 2020, s.168-169). Bu kuvvetli bahçeler sadece görsel etkisi ile değil ekolojeye sağladığı katkı ile de oldukça önemlidirler. Fair Park Lagoon projesi çok büyük ölçekte iyileştirmeleri içinde barındıran, canlılar için yaşanmaz hale gelen Fair Park Lagoon'u, onu kaplayan balçıktan kurtararak gölü yok olmaktan kurtarmaya yönelik, her alandan profesyonellerin yardımı alınarak yapılan,

bitki ve hayvan çeşitliliğini artırmak adına yapılan projelerdendir (Görsel 8). Sanatçı bu proje ile amacına ulaşmıştır. Bölge yeniden canlandırılmış, bitkiler hayvanlar ve insanlar için yeniden yaşanabilir bir ye haline gelmiştir. Projede ziyaretçilerinde rahatça geçebilecekleri patikalar oluşturulmuş ve aynı zamanda kaplumbağalar ve diğer hayvanların kullanabilmelerine uygun tasarlanmıştır.

Görsel 8. Patricia Johanson, Fair Park Lagoon, 1981-86.

Josef Beuys'un sürece yönelik üretimlerinden etkilenecek, sanatının yönünü politik ve sosyal konulardan ekolojik konulara çeviren sanatçı Mell Chin bu minvalde Revival Field üretimini gerçekleştirmiştir (Görsel 9). Bu üretiminde tıpkı bir botanikçi gibi hareket ederek, toprak diriltme projesine yönelmiştir. Toprağı ağır metallerin, toksik maddelerle zehirlenmesi ve bu zehirlerden arındırmaya yönelik bu proje, Walker Sanat Merkezi tarafından desteklenmiştir. Chin, toprağın zehirli atıklardan temizlenmesi için en uygun yolun ne olacağını araştırarak, topraktaki zehri absorbe edebilen bitkilerin olduğunu öğrenerek, alanı çevrelemiş ve temizleme işlemi için bu bitkilerin ekimini gerçekleştirmiştir. Bitkilerin laboratuvarlarda denenmesi, ekimi ve bakımı gibi aşamalar belli bir süreç gerektirdiği için bu üretim sabit bir görüntüye işaret etmemektedir. Değişen, dönüşen, iyileşen bir peyzajın tüm sürecinin gözlemlendiği hem işlevsel hem sanatsal bir süreçtir.

Mell Chin sanatsal yaklaşımını;

Yaratma dürtüsü, bir sorunu ifade etmek için metaforik bir yapıt üretmek yerine, doğrudan sorunun kendisine müdahale etmek için de harekete geçebilir. Bu durumda sanatın biçimi alışlagelmiş olan nesne-meta statüsünden, süreç ve kamusal hizmet alanına kayar. (...) Ben, sanatım aracılığıyla, çözümü oldukça zor politik ve ekolojik ikilemleri ele alarak sembolik bir biçimde ifade etmeye çalışıyorum. (...) Sanat durağan bir şey olmamalı; insanları harekete geçiren bir şey olmalıdır. Sanat bir dil değildir yalnızca, işe yarar, bir işlevi vardır. Toplumda kritik bir önemi vardır. (...) Sanat değişimin mümkün olabileceğine dair olasılıkları görebilmemizi sağlar. Sanat salt sanat için değildir. (...) Toprak benim mermerim. Bitkiler, keskim. Diriltilmiş doğa, yapıtım... Bu hem sorumluluk, hem de şiirdir (Antmen, 2008, s.255).

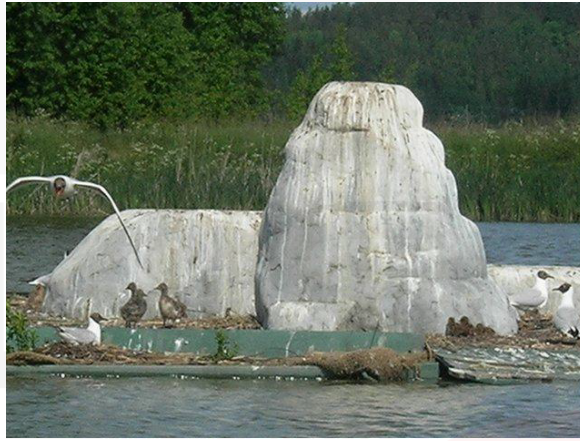
şeklinde ifade etmiştir.

Görsel 9. Mell Chin, Revival Field, 1990.

Jackie Brookner, ekolojik yaklaşımlarda üretimleri olan ve bu alanda önemli isimlerdendir. Diğer doğa ve ekolojik sanatçılar gibi estetik kaygılardan daha çok sanatın fonksiyonelliği üzerine eğilerek doğayı ve doğada bulunan unsurları iyileştirme üzerine üretimler gerçekleştirmiştir. Hasarlı, sağlıksız, insan eliyle bozulmuş alanları eko sistem içerisinde yeniden bir denge kurabilmek adına dönüştürerek toprağa, suya ve doğaya olan görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Onun çalışma alanına daha sıklıkla yer verdiği doğa unsuru 'su' dur. Ekolojik dengede en önemli temizlik kaynağı, doğal bir filtre olan su hem görsel açıdan hem işlevsel açıdan bu alanda kullanılabilir en önemli unsur olmuştur sanatçı için. Ayrıca farkındalık oluşturması, toplumsal bilincin diriltilmesi için dikkatin her daim üzerinde olunması gereken unsur 'su'dur. Özellikle dünya halkları için içilebilir temiz su kaynaklarına ulaşımın her kesim için adil bir noktada olmadığı düşünüldüğünde, hem doğa hem insan hayatında çok can alıcı bir noktada olduğu anlaşılabilir.

Sanatçının 'Suyun Büyüsü' isimli çalışması su üzerinde üç ada ile oluşturulmuştur (Görsel 10). Kuşların barınma ve dinlenme ihtiyacı için oluşturulan ada diğer üç adanın en büyüğüdür. Diğer iki küçük ada bitkiler içindir. Bitkisel arınma bu iki küçük adada gerçekleştirilir. Tıpkı Mell Chin'in toprağı temizleyen bitkileri gibi, bu bitkilerde kanalizasyon arıtma sürecinin bir parçası olarak suyu temizlemek üzere seçilmiş ve o adalara yerleştirilmiştir. Hem suyun temizlenmesi, hem bitkilerin ve hayvanların buradan faydalanması için tasarlanmış bu ekolojik peyzaj üretimler, sanatçının biyo-heykelleri gibi hem sanatsal hem işlevsel olarak üretilmişlerdir.

Görsel 10. Jackie Brookner, Suyun Büyüsü, 2007-2009.

Çevre sanatçısı aynı zamanda peyzaj tasarımcısı olan Alan Sonfist'in , çocukluğunda doğaya yapılanlara şahit olması sanat hayatının yönünü belirlemiştir. Diğer tüm çevre ve ekolojik sanatçılar gibi o da sanatını ve kendisini, doğayı korumaya adanmıştır. Özellikle kentsel alanlarda bulunan doğal alanların çok önemli olduğunu bilerek, gerek kent içerisindeki gerek kent dışındaki doğal alanların ve çevrenin önemine işaret etmiştir. Üretimlerini kent ve şehirlerde gerçekleştirmesi, özellikle kent insanlarına, kentin tarihinde sahip olduğu doğayı işaret etmesi, Onu diğer sanatçılardan ayıran özelliğidir. Bu anlamda ekolojik içerikli kamusal projeler gerçekleştirir.

Onun kentlerde doğa algısının ve doğanın kendisinin ne olduğunu sorgulayan çalışması Time Landscape (Zaman Manzarası), kent ve doğa zıtlığını, üstelik kentin içine yerleştirilen bir doğa zıtlığındaki estetiği ve beraberinde birçok şeyi sorgular. New York şehrine öncesinden sahip olduğu bir dokuyu yeniden hatırlatan bu üretim ekolojik kentsel bir anıt niteliğindedir (Görsel 11).

Görsel 11. Alan Sonfist, Time Landscape, 1978.

3. Sonuç

İnsanlığın, doğaya yaklaşımı tarihsel süreç içerisinde bir takım değişiklikler göstermiştir. Ancak bu, hiyerarşik olarak insanlığın doğaya üstün gelmek, onu kendi amaçları için tahakkümüne almak istemesi şeklinde devam etmektedir. İnsanlık doğanın kendisine verdiklerini doğal süreçlerde yeterli görmeyerek daha fazlasını en kısa zamanda istemektedir. Sanat ve doğa ilişkisine baktığımızda ise sanat ve sanatçılar doğanın yanında yer alarak insanlığın çizdiği bu çizginin tersi yönde hareket etmeye çalışmışlardır. Sanat özellikle günümüz sanatı, toplumun sosyal, politik, ekonomik sorunlarını, marazlarını dile getirmeye, görünür kılmaya çalışmıştır. Kimi zaman bu sorunların oluşturduğu sistem içerisinde varlık gösterse de, itirazını ve rahatsızlığını sanatın dili ve olanakları dahilinde göstermiştir. Sanatın galeri dışına çıkma isteği ve hareketi, sanat malzemesinin radikal değişimi bu rahatsızlığın sonucunda gerçekleşmiş ve sanatın ileriye doğru ivme kazanmasını sağlamıştır. Özellikle doğa, çevre ve ekolojik problemlerin sanatçılar açısından sanatsal yöntemlerle ele alınışı ve sanatçıların bu problemleri küresel düzeyde görünürlüğe kavuşturma ve çözümü için atılacak adımlara örnek teşkil etmesi açısından oldukça değerlidir. Bu çalışmada gösterildiği gibi sanat ve doğa ilişkisinde geline nokta, doğayı iyileştirmeye ve bu iyileştirmenin sürdürülebilirliğine yönelik ekolojik üretimler içermektedir. Ekolojik üretimler sanatın, bilimle, biyolojiyle, mimarlarla, şehir planlamacılarıyla, botanikçilerle ve üretimin ekolojik iyileştirme için gerektirdiği diğer bir çok uzman ile ortaklaşa gerçekleştirilmesini gerektirdiğinden, sanatçılar açısından sanatsal problemlerin dışında ve bir doğa gönüllüsü gibi hareket etmelerini beraberinde getirir.

Kaynakça

- Antmen, A.(2008). *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Aydın, İ. Zümrüt, Y. (2013). Doğa ve Sanat Ekseninde Farklı Yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, C.3,S.4, (53-77).
- Çüçen, A. (2011). Derin Ekoloji. <https://yesilofke.com/wp-content/uploads/2017/02/derinekoloji.pdf>
- Fineberg, J. (2014). *1940'dan Günümüze Sanat Varlık Stratejileri*, Çev. Simber Atay-Eskier ve Göral Erinc Yılmaz, Karakalem Kitabevi Yayınları, İzmir
- Harrison, C.Wood,P.(2011). *Sanat ve Kuram: 1900-200 Değişen Fikirler Antolojisi*, Çev.S.Gürses, Küre Yayınları, İstanbul.

Karavit, Caner, (2008). *Doğadaki İz: Yeryüzü Sanatı*, İstanbul, Telos.

Pazarlıoğlu Bingöl, M., Çevik, N. ve Demirci Şenkal, A. (2020). Çağdaş Sanatta Doğanın Manipüle Edilmesi Üzerine Sanatçı Söylemleri, *Fine Arts (NWSAFA)*, D0258, 2020; 15(3):154-171.

Spaid, S. (2002). Ecovention: Current Art to Transform Ecologies, Cincinnati, Greenmuseum.org, *The Contemporary Arts Center, Ecoartspace*.

Şengülalp, C. (2019). Ekolojik Sanat Bağlamında Agnes Denes'in Onarıcı Çevresel Heykelleri, *Al-Farabi 4.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Erzurum. (101-109).

Türkdoğan, T. (2014). *Sanat Kültür Politikası: Modernizm Sonrası Tartışmalar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Uysal, F.H. (2009). Çağdaş Sanat ve Ekosistem. *Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

Yayla, H. (2011). Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye:Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu. *İstanbul Journal Of Sociological Studies*, 0 (34), 67-82.

Yılmaz M. (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. Ankara, Ütopya Yayınevi.

Zümrüt, Y. (2011). *1960 Sonrasında Ortaya Çıkan Ekolojik Sanatın avramlar ve Amaçlar Kapsamında Değerlendirilmesi*. İstanbul:Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı Seramik Tasarım Programı, Sanatta Yeterlilik Tezi,.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969, Nevada, <https://xxi.com.tr/i/land-art-ve-cagdaslari>

Görsel 2. Robert Smithson, Sarmal Dalgakıran, 1969-70, Büyük Tuz Gölü Utah, <https://milenaolesinska77.medium.com/land-art-robert-smithson-fc4f7cceb344>

Görsel 3. Richard Long, Himalayalar'da Bir Çizgi, 1975. <https://kentstratejileri.com/2018/04/05/toprakta-iz-birakmak-richard-long/>

Görsel 4. Joseph Beuys, 7000 Oaks, 1982-1987, <https://goop.com/travel/culture/art-design-pilgrimages/>

Görsel 5. Agnes Denes, Buğday Tarlası, 1982. <https://ajournal.blog/Ajournal/Icerik/manhattanda-bir-vaha-agnesdenesin-bugday-tarlası>

Görsel 6. Helen-Newton Harisson Peninsula Europe, 2000-2008, <https://feldmangallery.com/exhibition/308-global-mapping-harrisons-1-11-2-8-2014>

Görsel 7. Helen-Newton Harrison Peninsula Europe Boulder-Yer altı/ YerÜstü Sızıntısı-Boulder Körfeşi İçin Arazi Yürüyüşü. <https://exhibits.stanford.edu/harrison/browse/boulder-creek>

Görsel 8, Patricia Johanson, Fair Park Lagoon, 1981-86, [https://www.pinterest.pt/pin/106397609924002277/?amp_client_id=CLIENT_ID\(&mweb_unauth_id={{default.session}}&from_amp_pin_page=true](https://www.pinterest.pt/pin/106397609924002277/?amp_client_id=CLIENT_ID(&mweb_unauth_id={{default.session}}&from_amp_pin_page=true)

Görsel 9. Mell Chin, Revival Field, 1990, <http://melchin.org/oeuvre/revival-field/>

Görsel 10, Jackie Brookner, Suyun Büyüsü, 2007-2009, <http://www.lisashawart.com/murals/installations>

Görsel 11. Alan Sonfist, Time Landscape, 1978. <https://allartisqueuseful.files.wordpress.com/2012/10/sonfist-timelandscape-3.jpg>